

ПРОГРАМА
кандидата на посаду директора Інституту сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАН України
доктора філософських наук В. О. Кіктенка

Вступ

Пропонована програма є комплексним, багатовимірним стратегічним документом, який базується на унікальному багаторічному досвіді роботи Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України та статутних напрямках його діяльності, фундаментальних положеннях Статуту Національної академії наук України та Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

У період кардинальних трансформацій системи міжнародних відносин, коли глобальні центри економічного, технологічного та політичного впливу зміщуються до країн Азії, академічне сходознавство набуває статусу критично важливої дисципліни для забезпечення національної безпеки та державного розвитку України. В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України наша держава гостро потребує доказової, деполітизованої та глибокої експертизи щодо країн Сходу. Розуміння політичних мотивів, економічних стратегій і соціокультурних особливостей Китаю, Туреччини, Індії, держав Близького Сходу та Глобального Півдня загалом є необхідною умовою для формування дієвої зовнішньої політики й подолання російського впливу в цих регіонах. З огляду на це, головна мета програми полягає у подальшій інтеграції Інституту у світовий дослідницький простір.

Інститут покликаний об'єднати більш ніж столітню традицію класичної орієнталістики з інноваційними підходами цифрової гуманітаристики, надаючи суспільству та державним установам знання найвищого світового рівня. Уважаю, що для подальшого розвитку Інституту необхідно дотримуватися трьох взаємопов'язаних засад: збереження і примноження традицій класичного українського сходознавства, започаткованого А. Ю. Кримським та О. Й. Прицаком; модернізація дослідницької бази й кадрової політики; посилення суспільної та державної актуальності експертного потенціалу Інституту.

Програма ґрунтується на принципах прозорості, колегіальності управління та суворої фінансової дисципліни. Відповідно до пункту 1.10 Статуту, самоврядність Національної академії наук України полягає у її незалежності в окресленні тематики досліджень, формуванні власної структури та вирішенні кадрових питань. Наголошую на необхідності демократизації управлінських процесів шляхом залучення провідних фахівців усіх структурних підрозділів до прийняття рішень. Розбудова сучасної дослідницької інфраструктури, впровадження енергоощадних технологій та забезпечення безпечних і комфортних умов праці для наукового колективу є необхідною передумовою досягнення вагомих результатів.

Протягом багатьох років Інститут здійснює наукові дослідження мов, літератур, історії, філософії, релігії, культури та соціально-політичного розвитку країн і регіонів Близького, Середнього й Далекого Сходу, а також

історії й культури народів східного походження на території України. Сильними сторонами установи є сформовані наукові школи з класичного й сучасного сходознавства, реалізація академічних перекладів східних текстів, фахові періодичні видання («Східний світ», «Сходознавство», «Китаєзнавчі дослідження»), регулярна експертно-аналітична діяльність та затребуваність з боку органів державної влади. Водночас існують системні виклики: часткова втрата кадрового потенціалу через демографічні й міграційні процеси воєнного часу, призупинення діяльності аспірантури, недостатній рівень цифровізації сходознавчих досліджень, обмеженість бюджетного та позабюджетного фінансування; ризики для збереження східних колекцій в умовах збройної агресії росії проти України. Ці виклики визначають структуру пріоритетних програмних напрямів діяльності інституту.

1. Науково-дослідна діяльність

Дослідницькі пріоритети установи залишаються глибоко міждисциплінарними, спрямованими на цілісне розуміння різноманітних культур, історичних процесів, мов та суспільно-політичних систем країн Азії, а також народів східного походження, які віддавна проживають на теренах сучасної України. Пропоную зосередити дослідницькі зусилля колективу довкола п'яти стратегічних векторів наукового пошуку.

- *Першим вектором* дослідження є історичний аналіз, який передбачає глибоку інтерпретацію класичних східних текстів й історичних наративів. Робота з першоджерелами, їхнє критичне видання та фаховий коментований переклад становлять основу сходознавства, що дають змогу виявляти закономірності культурного й політичного розвитку азійських суспільств.
- *Другий вектор* спрямований на культурний та крос-культурний обмін й інтеграцію. У межах цього напрямку Інститут досліджуватиме динамічну взаємодію між Сходом і Заходом, аналізуючи вплив культурної дифузії та поширення знань. Особливо важливим для усвідомлення процесу формування української національної ідентичності є переосмислення історичного досвіду взаємин між Україною, Османською імперією та кримськотатарським народом.
- *Третій вектор* охоплює вивчення суспільних трансформацій. Аналіз соціокультурних, політичних і макроекономічних змін у сучасних східних суспільствах дасть змогу з'ясувати рушії модернізації, які можуть слугувати цінним досвідом для повоєнного відновлення України.
- *Четвертий вектор* зосереджується на лінгвістичних дослідженнях. Окрім поглибленого вивчення східних мов, Інститут здійснюватиме місію збереження та документації загрожених мов народів України (кримськотатарської, караїмської, кримчацької, урумської) у рамках участі в реалізації відповідних національних програм і стратегій.
- *П'ятий вектор* присвячено сучасним геополітичним і соціоекономічним проблемам в умовах російсько-української війни. Зростання ролі азійських країн у багатопольному світі вимагає

системного дослідження геополітичної динаміки та безпекових загроз, з якими зіштовхуються східні суспільства.

2. Кадрова та організаційна політика

Ефективна стратегія подальшого розвитку організаційної та кадрової структури є підвалиною життєздатності Інституту. Важливе значення має раціональний добір персоналу, який базуватиметься на професійних критеріях з перевагою для висококваліфікованих фахівців і перспективних молодих кадрів. Нині в установі працює досвідчений колектив, що об'єднує докторів та кандидатів наук (докторів філософії), які забезпечують виконання фундаментальних досліджень.

Оцінювання ефективності наукових співробітників здійснюватиметься на основі системи ключових показників, зокрема публікацій у престижних міжнародних базах даних (Scopus, Web of Science), участі в грантових проєктах та залученості до міжнародних колаборацій. Важливим елементом корпоративної культури Інституту є просування політики різноманіття та інклюзивності. Створення робочого середовища, яке цінує різні погляди, гендерну рівність та унікальний досвід співробітників, сприятиме інноваційному мисленню. Водночас наголошується на неухильному дотриманні принципів академічної доброчесності. Нульова толерантність до плагіату, фальсифікації дослідницьких даних та псевдонауки буде абсолютною вимогою, що відповідає завданням Національної академії наук України щодо боротьби з академічною недоброчесністю (п. 2.1.9 Статуту) та Положенню про систему забезпечення академічної доброчесності, затверджене Вченою радою Інституту 2 липня 2026 року.

Одним із пріоритетних завдань подальшої діяльності Інституту вважаю здійснення необхідних кроків щодо відновлення функціонування аспірантури (за третім, освітньо-науковим рівнем вищої освіти – доктора філософії) за спеціальностями В9 Історія та археологія й В11 Філологія. Це дасть змогу Інституту не лише готувати власні наукові кадри для забезпечення наступництва, а й стати привабливим місцем творчої реалізації для талановитих випускників українських університетів, які прагнуть присвятити себе сходознавству. Навчальні програми слід розробляти з урахуванням сучасних міжнародних стандартів, поєднуючи класичні філологічні та історичні методики із новітніми технологіями цифрової гуманітаристики.

Важливим напрямом діяльності залишатиметься співпраця із закладами вищої освіти з метою поєднання навчального процесу з фундаментальними та прикладними дослідженнями Інституту, включаючи стажування викладачів і залучення студентів-сходознавців до наукової роботи.

3. Цифрове сходознавство та модернізація ІТ-інфраструктури

Сучасна наука неможлива без застосування цифрових інструментів. Міждисциплінарні цифрові гуманітарні науки трансформують традиційні гуманітарні дослідження шляхом використання обчислювальних методів: від побудови лінгвістичних корпусів до візуалізації даних і цифрової картографії. Стратегія інституту щодо застосування інформаційних технологій має передбачати впровадження цих підходів у повсякденну дослідницьку практику.

Для досягнення зазначеної мети необхідно здійснити розбудову надійної цифрової інфраструктури, яка слугуватиме платформою для сучасних сходознавчих проєктів. Одним із ключових завдань є розвиток цифрового архіву та електронної бібліотеки Інституту, які дозволять зберегти унікальні культурні й історичні артефакти, рукописи та рідкісні документи, зробивши їх доступними для науковців у всьому світі. В умовах перманентної загрози знищення культурної спадщини через російські бомбардування оцифрування фондів перетворюється на питання національної безпеки й історичної пам'яті. Залучення грантової підтримки від українських і міжнародних установ може сприяти реалізації цих планів.

Активне впровадження передових інструментів аналізу текстів та технологій обробки природної мови (NLP) дозволить досліджувати великі масиви східних літературних та історичних матеріалів, виявляючи приховані лінгвістичні закономірності, еволюцію соціальних концепцій та зміни в політичному дискурсі країн Сходу. Використання віртуальної (VR) й доповненої реальності (AR) для реконструкції історичного середовища і створення імерсивних виставок допоможе візуалізувати втрачені пам'ятки Сходу і Криму у його сходознавчому вимірі.

Загалом, цифровізацію слід розглядати як трансформацію дослідницької інфраструктури та способу продукування знань. Важливими кроками стануть заснування Центру цифрового сходознавства, створення електронного репозитарію публікацій, баз даних, розвиток електронних корпусів східних мов з українськими метаданими. Окремим стратегічним завданням є розроблення дорожньої карти для створення цифрових архівів рукописної, епістолярної, наукової спадщини А. Ю. Кримського та Інституту. Ще одним важливим завданням є впровадження у дослідницькі практики працівників Інституту інструментів штучного інтелекту, зокрема автоматизованого текстового аналізу та роботи з великими масивами даних.

4. Міжнародне наукове співробітництво

Сходознавство за своєю епістемічною природою є глобальною дисципліною, що вимагає постійної міжнародної взаємодії. Формалізація партнерських відносин й надалі відбуватиметься через підписання меморандумів про взаєморозуміння з авторитетними дослідницькими центрами та університетами Сходу і Заходу. Важливим елементом стане організація наукових обмінів, спільний доступ до баз даних та архівів, а також розбудова наукового потенціалу через реалізацію спільних проєктів. Значні перспективи відкриваються завдяки участі у програмах Європейського Союзу, які довели свою ефективність у розвитку нових освітніх компетентностей і цифрових навичок в Україні.

Організація міжнародних наукових конференцій залишатиметься важливим напрямом діяльності Інституту. Поряд з уже традиційними форматами необхідно ініціювати проведення проблемних, вузькотематичних заходів та експертних столів.

Реалізація планів розвитку Інституту неможлива без диверсифікації джерел фінансування. Стратегічний підхід до залучення коштів має передбачати створення в Інституті спеціальної робочої групи науковців, яка

зосередиться на пошуку потенційних міжнародних донорів (урядові програми, приватні фонди, корпоративні спонсори) та підготовці якісних грантових заявок. Використання онлайн-платформ і краудфандингу, а також модернізація вебсайту установи дозволять прозоро демонструвати наукові здобутки та конкретні потреби у фінансуванні для підтримки дослідницьких проєктів.

Особлива делікатність міжнародного академічного позиціонування Інституту в умовах повномасштабної агресії полягає у підтриманні наукових зв'язків з азійськими партнерами (насамперед, із країнами, що не підтримали росію або дотримуються нейтральної позиції), без компромісів щодо проукраїнської позиції.

Важливим напрямом діяльності є створення мережі українських сходознавців за кордоном для координації наукових досліджень, збереження кадрового потенціалу й реалізації спільних видавничих проєктів.

5. Прикінцеві положення

Реалізація програми передбачає щорічне звітування директора перед вченою радою Інституту щодо виконання плану наукової та науково-організаційної діяльності, з оприлюдненням основних показників на офіційному сайті установи. Вважаю за доцільне запровадити моніторинг виконання програмних завдань за напрямками із залученням керівників відділів для підготовки проміжних звітів.

У разі обрання зобов'язуюсь неухильно дотримуватися принципів академічної доброчесності, відкритості управлінських рішень і колегіальності під час прийняття стратегічних рішень щодо розвитку Інституту. Маючи понад тридцятирічний безперервний досвід роботи в Інституті, знання у галузі китаєзнавства й методології сходознавства та досвід виконання обов'язків директора з 2021 року, я готовий очолити установу та реалізувати запропоновану програму у тісній співпраці з науковим колективом. Моїм пріоритетом залишаються якість досліджень, відкритість діяльності інституту, академічна доброчесність і відданість місії – розвиток українського сходознавства як самобутньої та суспільно значущої наукової дисципліни.

20 серпня 2026 р.

Віктор КІКТЕНКО